

CANTAR A LA TAVERNA I A L'HOSTAL

Jaume Ayats

ARXIU TRAMUS

És gairebé un tòpic que un dels indrets més indicats per cantar era, fins no fa pas tants anys, la taverna o l'hostal. Això encara és així a diferents racons de la Mediterrània —a Sardenya, per exemple— i en àrees del Pirineu, sobretot a la banda gascona. Al nostre país, però, s'ha convertit en una norma social dels darrers anys la prohibició de cantar als bars o, com a mínim, mirar malament els que ho fan (indicant que «molesten» als altres clients). No fa gaires dies, els participants d'un taller de polifonies occitanes foren «expulsats» de dos bars de Barcelona perquè havien entonat un parell de cançons... Ara bé, sembla una evidència que a tots els bars hem d'aguantar com la cosa més normal del món una música enregistrada —sovint cantada— a un volum alt. (Bé, aquest és el món que tenim: limitar l'expressió di-

recta dels presents per substituir-la per l'espectacle precuinat i comercial d'allò que algú absent —i totpoderós— decideix que són les cançons que cal consumir!)

Sense cap gana de posar-me nostàlgic, sí que vull deixar clar que cantar era, també al nostre país, una de les activitats d'aquests llocs d'oci tan singulars, mig públics mig privats, que són els bars o les tavernes. I recordar, alhora, que cantar en aquests locals era una activitat gairebé exclusivament masculina, entenent que als cafès i tavernes (i antigament als hostals) rarament hi entrava altra dona que, a vegades, la hipotètica mestressa o criada. Per tant, ens trobem davant d'una sociabilitat masculina que, de maneres molt diverses, tenia una altíssima difusió per tots els pobles. Però com tantes coses de la quotidianitat que es transformen en

pocs anys, avui han quedat poques traces de què es cantava, de com es cantava i de quin plaers comportava. Per fer-nos-en el càrrec haurem de refiar-nos de la memòria de generacions grans, d'alguns llocs on encara es fa, de quatre papers que en parlen i, és clar, també de com continua cantant-se en altres verals veïns de la Mediterrània i del Pirineu.

D'entrada és necessari precisar que cantar a la taverna no era gaire diferent de cantar en les altres situacions de sociabilitat masculina, situacions on precisament la beguda també hi tenia un paper remarkable. Els grups d'homes a la feina cantaven tot treballant o en els moments d'oci dins de la feina: els joves segadors al camp, o en altres treballs agrícoles, però també els pescadors, els miners, els teixidors i diversos artesans, o en fàbriques, magatzems i tallers. Dels segadors podem recordar la cançó que el més atrevit entonava per alertar al davant que havia de cridar «a la garba», o sigui, que ja és l'hora de la beguda:

Mare de Déu quin sol que fa:
tinc una set que m'escanya
i l'animal del davant
no en crida mai a la garba!

(Dins el CD *Cançons i tonades tradicionals de la comarca d'Osona*, Generalitat de Catalunya 1994)

De les tavernes de pagesos i de miners de les Guillerries, com al poble d'Osor, ens explicaven que al cor de l'hivern bevien vi calent, escalfat en grans peroles que fumejaven, i després sortien a treballar a fora, amb la terra glaçada.

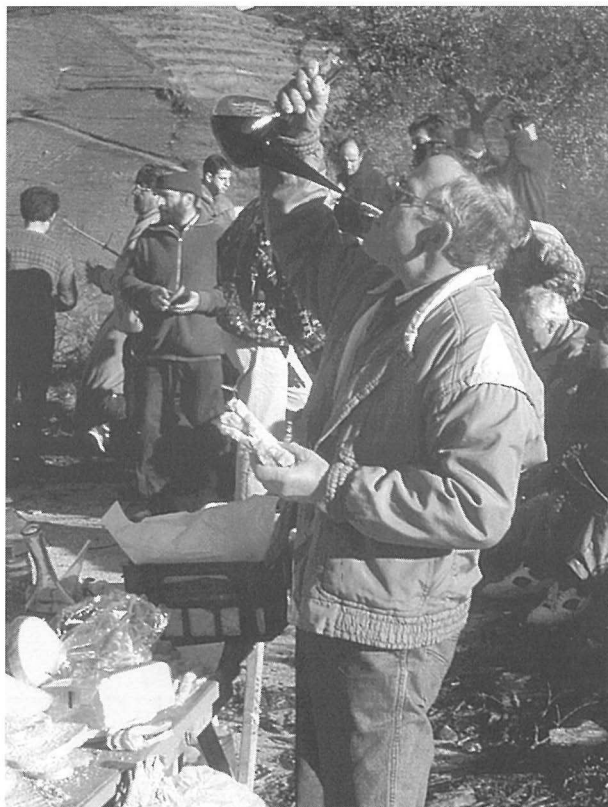

15

PARLEM DE...

Però també es cantava en les situacions festives —fontades, tornabodes, Nadal, anades al mar o al santuari, etc.— o en les matances del porc. En aquesta ocasió, un cop mort l'animal, les dones entomaven la feinada i els homes circulaven per la casa fent broma per acabar entaulats jugant a cartes o a altres jocs —sovint amb la canalla—, bevent, fumant i cantant un repertori generalment atrevit, eròtic i un xic exhibicionista, que feien escoltar a les dones (i aquí torno a aprofitar informacions de les Guillerries i, a grans trets, de la zona nord-oriental de Catalunya). Ja tenim, doncs, totes les peces: jugar, beure, menjar i cantar. Els mateixos ingredients que trobarem a hostals i tavernes, o sigui, les principals diversions. Però convé no deslligar aquestes activitats de l'altra motivació de cant masculí: els cants lligats a l'activitat religiosa, ja sigui en els grups d'homes d'una confraria de Setmana Santa —*Stabat Mater*, *Miserere*, *Popule meus* o les *Agonies*—, en els enterraments, o en els moments més festius de caramelles o dels goigs del patró. Molt sovint els grups d'homes eren si fa no fa els mateixos que al cafè —alguns homes ben separats de la pràctica religiosa malgrat anar-hi a cantar—. Aquesta vinculació entre cant religiós i cant de taula la puc exemplificar amb els caramellaires del Roser de Sant Julià de Vilatorrada. Després del viacrucis del matí del Divendres Sant pels carrers del poble i pel bosc proper, van a fer, tots els cantadors junts, un esmorzar sardina-da, només homes, on la gastronomia i el vi es barregen amb les cançons. Una de les que no hi pot faltar cap any és «De la terra en surt la vinya», entonada sempre pel mateix entusiàstic cantador (en té l'exclusiva!), amb resposta sonora per part dels altres. En tots aquests variats repertoris i ocasions es podia cantar «a veus», amb procediments orals del cant polifònic més o menys comuns amb els cants a veus del nostre entorn mediterrani i pirinenc.

De tots els cants de taverna, només un únic cas s'ha fet conegut

SALVADOR PALOMAR

i ha adquirit un vitalitat insòlita en els darrers quaranta anys: les havaneres. Fent treball de camp en terres empordaneses queda prou aclarit que les havaneres no eren res més que una de les moltes tipologies de cançons que es cantaven en les tavernes de vora mar, juntament amb molts altres repertoris, com ara fragments de sarsueles o d'òperes, cançons picants de carnestoltes (com «Peu polidó» o «La vella Miralda»), sardanes, balades —generalment de temàtica eròtica o anticlerical—, cançons de beure i altres cançons de moda, de novetat política o de crítica social; i fins i tot algunes d'improvisades o de «dictades» (amb el text refet o inventat sobre una cançó ja coneguda). Majoritàriament eren en català, però també de moda castellana, i potser, ni que sigui a trossos, en altres llengües veïnes. Aquest garbuix de temes, de procedències i d'èpoques era molt lògic i comprensible (excepte per als folkloristes que cercaven pureses pàtries imaginades), perquè allò que comptava era divertir-se i expressar-se emotivament. Per tant, el repertori no devia ser gaire diferent entre les fontades, les matances de porc i les tavernes. Ni

tampoc variava tant entre àrees geogràfiques properes o de costa i d'interior. Una cosa sí que sabem: no hi havia cap mena d'acompanyament instrumental, o només n'hi havia molt i molt excepcionalment. El que sí que hi podia haver era un acompanyament rítmic picant a la taula amb els dits, els nusos dels dits o la mà. Aquest acompanyament picant a la taula era conegut des de l'Empordà fins a les costes del Penedès i de Tarragona. I potser molt més al sud, ja que en determinats cants andalusos i flamencs, quan no hi ha acompanyament instrumental, també es fa servir aquesta percussió rítmica, com ara en fandangos i malaguenyes. I per la costa cap al nord? No en tenim notícia, però no seria estrany que també fos habitual.

Les havaneres varen començar a servir-se de la guitarra ja en la dècada de 1950 o de 1960, i progressivament de l'acordió i d'altres instruments. Això ens fa entendre encara més bé el perquè del nom *havanera*, perquè en el segle XIX s'acostumava a diferenciar entre *americana*, nom del ball i música instrumental, i *havanera*, amb el mateix ritme però cantat. Les ha-

vaneres eren, doncs, un estil més, amb l'especial gust d'un ritme coix que triomfava al Carib –que ara els tècnics anomenem *aksak*, i l'escriurem amb una unitat llarga i dues de breus, amb proporció de tres a dos, i no pas en un 4/4–, però que alhora coincidia amb ritmes d'antics balls europeus ja coneguts a les nostres latituds. Sovint ens hem capficat amb els suposats «objectes» de la música, que només ens deixen veure les havaneres en relació amb la Cuba exòtica i suggestiva, sense tenir prou en compte que sense l'hàbit de cantar a les tavernes, i de cantar-hi a veus, les melodies i les lletres caribenyes no s'haurien pas pogut aclimatar al nostre imaginarí emotiu. Com tampoc no haurien tingut tan èxit, sense una sòlida tradició precedent de cantar a veus, ni les iniciatives dels cors Clavé ni les dels orfeons posteriors. Les havaneres, les sarsueles, el nou gènere vuitcentista de les sardanes llargues, els balls corejats dels cors Clavé..., cal entendre tots aquests fenòmens com a peces d'una mateixa música i d'una mateixa societat.

Potser ens hem quedat molt a la costa, i m'agradaria donar notícia breu de l'altre eix que coneixem: el cant a veus del Pirineu. Actualment el cant encara és actiu als bars de diverses valls gascones del Bearn i la Bigorra (com la famosa vall «polifònica» d'Ossau), i també del Pirineu de llengua basca. I es recorda en terres més veïnes de Catalunya, com l'Arie-

ja, d'on hauria sortit l'himne de les terres occitanes, «*Aqueras muntanyas*», i la versió que es va cantar a Catalunya, «*Aquelles muntanyes*». En festes assenyalades, com pot ser la Mare de Déu d'agost, els bearnesos arriben a cantar tota la nit, gairebé vint hores seguides, amb una copa d'armanyac als dits –que afina la veu com poques coses!– i un repertori d'una cinquantesena llarga de cançons, molt sovint de desamors o de gresca. No és pas cap atzar que els contactes entre nord i sud fossin constants, ni que en els moments de problemes al nord al sud rebéssim onades d'immigració gascona i ariegesa. El cant de taverna a dues i tres veus de tot el Pirineu fa servir procediments polifònics molt semblants als dels goigs populars de Catalunya i de zones del País Valencià.

Un exemple al mig de les muntanyes és l'anomenada Consòrcia dels Casats, d'Andorra. Pere Canturri ens ha explicat com es reunien els caps de casa d'una paròquia, només homes, en aquesta organització d'ajuda mútua en cas de malaltia o desgràcia, i com en la reunió anual acabaven menjant, bevent i cantant un repertori ja previst, fet de balades de temàtica eròtica i pujada de to.

En totes aquestes ocasions també es cantaven, és clar, cançons que parlaven directament del vi i del beure. Però, pel que en sabem, més aviat eren poques –que no vol dir que es begués poc–. Ens en queden un grapat en català, que

segurament coneixeu prou. Repassem-ne tres o quatre.

- «Per l'aliment del bon vi», on els bevelis es van empenyorant peces del vestit a canvi del mam. Al Lluçanès ens explicaven –sense haver-ho vist cap dels que ho explicava– que els homes d'altre temps la cantaven a la taverna tot fent un veritable *streptease*. Evidentment, ara hauria de figurar a la llista de cançons «políticament incorrectes» perquè empenyoren la dona pel vi..., o senzillament caldria afegir-hi la possibilitat d'empenyorar l'home, i tots contents.
- «En beurem una goteta», la iniciació a la beguda recuperada per l'onada *folkie* des dels setanta.
- «No en volem cap», de gresca al carrer a l'hora de delimitar el «nosaltres» dels «altres». També reaprofitada des dels setanta, amb la fama –a Catalunya– que provenia del País Valencià. En realitat, des d'antic es cantava per tot. La meva mare ja la recordava dels carnestoltes de Sant Hipòlit de Voltregà (Osona) d'abans de la guerra, acabant-la dient que no n'hi voldran cap «que no porti un bon gat».
- «Les rondes del vi», feta per en Jaume Arnella, però assumida per la veu popular fins al punt de ja ser hora d'oblidar-ne l'autoria –amb permís de l'esmentat–.

Cançó de beure

De la ter-ra en surt la vi - nya. ¡Vis-ca la vi - nya!

VI - nyem, vi - nyim, vi - nyam, vis - ca la vi - nya, vis - ca la vi - nya, vi -

nyem, vi - nyim, vi - nyam, vis - ca la vi - nya ¡ vis - ca el mam!

«Cançó de beure»
Recollida pel Grup
de Recerca Folklòrica
d'Osona.